

QUAN ĐIỂM CỦA HỒ CHÍ MINH VỀ HỢP TÁC XÃ NÔNG NGHIỆP

ThS LẠI TRANG HUYỀN

Trường Đại học Tây Bắc

Tóm tắt: Chủ tịch Hồ Chí Minh là người đặt nền móng cho sự ra đời của hợp tác xã ở Việt Nam. Quan điểm về hợp tác xã của Người chứa đựng những giá trị lý luận sâu sắc, đặc biệt là về hợp tác xã nông nghiệp. Trong các loại hình hợp tác xã ở Việt Nam, hợp tác xã nông nghiệp chiếm tỷ lệ lớn. Xuất phát từ thực tiễn công cuộc đổi mới và mục tiêu trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội, nghiên cứu và vận dụng quan điểm của Hồ Chí Minh về hợp tác xã, trong đó có hợp tác xã nông nghiệp đang được đặt ra, từng bước khắc phục những mặt tồn tại, khó khăn của hợp tác xã nông nghiệp hiện nay, đưa hợp tác xã nông nghiệp phát triển tương xứng với tiềm năng và vị thế của nó.

Từ khóa: Hồ Chí Minh; kinh tế; kinh tế tập thể; hợp tác xã nông nghiệp

Hợp tác xã Đại Phong, tỉnh Quảng Bình vận hành chiếc máy cày do Chủ tịch Hồ Chí Minh trao tặng, tháng 6-1961

1 Trong tác phẩm *Đường Kách mệnh*, Nguyễn Ái Quốc-Hồ Chí Minh đã trình bày lý luận hợp tác xã (HTX) một cách hệ thống, logic, ngắn gọn và đầy đủ về những giá trị lớn lao mà HTX đem lại cũng như tư tưởng biện chứng về mối liên hệ giữa con đường hợp tác với con đường tiến lên CNXH. Người nói: “Hợp tác xã là “góp gạo thổi cơm chung” cho khỏi hao của, tốn công, lại có nhiều phần vui vẻ”¹; và vận dụng tục ngữ Việt Nam “Nhóm lại thành giàu, chia nhau thành khó” và “Một cây làm chẳng nên non, nhiều cây nhóm lại thành hòn núi cao”² để rút ra kết luận: “Lý luận hợp tác xã đều ở trong những điều ấy”³.

Hồ Chí Minh nói về tính chất HTX là tổ chức kinh tế-xã hội, nó không thuần túy là kinh tế và cũng không thuần túy xã hội. Nó khác hội buôn và khác hội từ thiện bởi lẽ HTX tuy là để giúp đỡ nhau, nhưng không giống các hội từ thiện, vì các hội ấy có tiêu đi mà không làm ra, và giúp đỡ bất kỳ ai mà có bổ thí; HTX có tiêu đi, có làm ra, chỉ giúp cho người trong hội, nhưng giúp một cách bình đẳng. Hồ Chí Minh đã chỉ rõ những vấn đề lý luận cơ bản của HTX như: lịch sử ra đời, mục tiêu, bản chất, tổ chức quản lý, loại hình và các nguyên tắc của HTX. Đặc biệt, Người đề cập đến vấn đề quan trọng nhất của HTX, chính là bản chất, nguyên tắc tổ chức và hoạt động của HTX, “Đã vào hội thì bất kỳ góp nhiều góp ít, vào trước vào sau, ai cũng bình đẳng như nhau”⁴. Xã viên là hạt nhân, là trung tâm của HTX nên phải hiểu rõ về HTX, phải nâng cao ý thức trách nhiệm về “hợp tác xã là nhà, xã viên là chủ”⁵. Người cũng nhấn mạnh việc tổ chức HTX phải phù hợp và xuất phát từ nhu cầu và điều kiện thực tế của từng nơi trên tinh thần tự giác, tự nguyện, tự chủ và hiệu quả hợp tác. Như vậy, HTX là tự nguyện, dân chủ và văn minh. Tinh thần dân chủ HTX cũng chính là nguồn lực to lớn chi phối quá trình xây dựng và

phát triển kinh tế hợp tác ở Việt Nam theo quan điểm Hồ Chí Minh.

Sau Cách mạng Tháng Tám năm 1945, chính quyền do nhân dân làm chủ, Chủ tịch Hồ Chí Minh nhận thấy đây là điều kiện thuận lợi để kêu gọi nông dân vào HTX. Nói về vai trò của nông nghiệp, Người cho rằng: “Loài người ai cũng “dĩ thực vi tiên” (nghĩa là trước cần phải ăn) nước ta thì “dĩ nông vi bản” (nghĩa là nghề nông làm gốc). Dân muốn ăn no thì phải giồng giọt cho nhiều. Nước muốn giàu mạnh thì phải phát triển nông nghiệp”⁶. Từ đó, khẳng định tầm quan trọng của kinh tế hợp tác đối với sự nghiệp xây dựng CNXH ở nước ta, chuẩn bị cho bước đi cần thiết của thời kỳ quá độ.

Ngày 11-4-1946, Chủ tịch Hồ Chí Minh viết “Thư gửi điền chủ nông gia Việt Nam” nhằm kêu gọi họ tham gia HTX nông nghiệp: “*Hỡi đồng bào điền chủ nông gia!* Anh em ta ai chẳng mong được được đầy đủ, giàu có, ai chẳng mong cho nước thịnh, dân cường. Vậy chúng ta hãy mau mau chung vốn góp sức, lập nên hợp tác xã nông nghiệp ở khắp nơi; từ làng mạc cho đến tỉnh thành, đâu đâu cũng phải có hợp tác xã”⁷. Người nêu rõ HTX là hợp vốn, hợp sức với nhau. Vốn nhiều, sức mạnh thì khó nhọc ít mà ích lợi nhiều. Trên cơ sở nghiên cứu lý luận chủ nghĩa Mác-Lênin về hợp tác hóa, Hồ Chí Minh đã vận dụng sáng tạo lý luận đó vào điều kiện thực tiễn của Việt Nam. Người khẳng định: “Việt Nam là một nước sống về nông nghiệp. Nền kinh tế của ta lấy canh nông làm gốc. Trong công cuộc xây dựng nước nhà, Chính phủ trông mong vào nông dân, trông cậy vào nông nghiệp một phần lớn. Nông dân ta giàu thì nước ta giàu. Nông nghiệp ta thịnh thì nước ta thịnh. Nông dân muốn giàu, nông nghiệp muốn thịnh, thì cần phải có hợp tác xã”⁸. Quan điểm này cho thấy, Hồ Chí Minh đã dựa trên xu thế vận động của lịch sử, văn hóa, văn minh và điều kiện

kinh tế-xã hội Việt Nam để đưa nông nghiệp phát triển theo con đường hợp tác hóa. Đây cũng chính là cơ sở lý luận quan trọng để xây dựng HTX nông nghiệp và thúc đẩy phong trào hợp tác hóa nông nghiệp trong những năm 60 của thế kỷ XX. Đồng thời tạo ra động lực to lớn để chúng ta quyết tâm thực hiện thắng lợi chủ trương tiến hành cải tạo XHCN ở miền Bắc trong điều kiện cơ sở vật chất kỹ thuật, trình độ khoa học kỹ thuật lạc hậu, hậu quả do chiến tranh để lại trong cuộc kháng chiến chống Pháp hết sức nặng nề.

Ngày 6-10-1950, Chủ tịch Hồ Chí Minh ban hành Sắc lệnh số 144-SL thành lập *Vụ Hợp tác xã nông nghiệp* nhằm tổ chức các HTX nông nghiệp trên cả nước. Năm 1954, sau khi miền Bắc được giải phóng, Chủ tịch Hồ Chí Minh nói rằng: “Kinh nghiệm lịch sử đã chỉ rõ: Nông thôn phải kinh qua 2 cuộc cách mạng: Cải cách ruộng đất là một cuộc, cuộc thứ hai là từ chỗ thực hiện tổ đổi công, hợp tác xã, nông trường tập thể đến chỗ xã hội hóa nông nghiệp”⁹. Như vậy, HTX là một hình thức tổ chức và quản lý nhằm đưa người nông dân từ làm ăn riêng lẻ đi dần từ tổ đổi công, tiến dần lên HTX cấp thấp, rồi tiến lên HTX cấp cao, tức là đi từ tổ chức và quản lý đơn giản lên trình độ tổ chức và quản lý cao hơn.

Chủ trương tiến hành hợp tác hóa trong nông nghiệp đã giải quyết được một phần tình trạng lạc hậu trong sản xuất nông nghiệp ở miền Bắc, giúp người nông dân từng bước thoát ra khỏi phương thức sản xuất cũ, tiếp cận với phương thức sản xuất tiên bộ, thực hiện cải tạo XHCN và xây dựng cơ sở vật chất kỹ thuật của CNXH. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nghiên cứu và đưa ra một hệ thống các nguyên tắc phù hợp để tiến hành hợp tác hóa, phát triển kinh tế hợp tác ở Việt Nam, đó là các nguyên tắc: tự nguyện; tuân tự; bình đẳng, cùng có lợi; thiết thực; dân chủ; phải có sự lãnh đạo, tổ chức. Những nguyên tắc này cũng được áp dụng đối với

việc xây dựng tổ đổi công với mục đích: “Sau này, tổ đổi công thường xuyên đã rộng khắp và có nề nếp rồi, mới tiến lên làm *hợp tác xã*. Chớ sốt ruột, tham mau, vội tổ chức hợp tác xã ngay”¹⁰. Những nguyên tắc này thể hiện tư duy sáng tạo vượt trội của Hồ Chí Minh về HTX, kế thừa quan điểm chủ nghĩa Mác-Lênin, phù hợp với Việt Nam và rất giống với những nguyên tắc mà Liên minh Hợp tác xã quốc tế quy định hiện nay.

Ngày 11-4-1964, Chủ tịch Hồ Chí Minh gửi thư cho Đại hội Hợp tác xã và đội sản xuất nông nghiệp tiên tiến miền núi và trung du, khen ngợi thành tích đạt được của các HTX và đội sản xuất nông nghiệp. Người dặn dò: “Ra sức củng cố và phát triển *hợp tác xã* nông nghiệp. Hiện nay ở miền núi và trung du mới có gần 30% hợp tác xã khá. Chúng ta phải phấn đấu làm cho tất cả các hợp tác xã đều khá”¹¹. Đồng thời, các HTX cần có phương hướng sản xuất đúng trên mọi lĩnh vực: lúa, màu, cây công nghiệp, chăn nuôi, bảo vệ rừng. Để làm tốt việc này, “*Hợp tác xã* phải được củng cố, tức là làm cho xã viên có tinh thần làm chủ, làm cho ban quản trị được vững vàng và có năng lực, phải thực hành dân chủ, chống tham ô, lãng phí, quan liêu, phải đoàn kết chặt chẽ trong hợp tác xã, làm tốt công tác cải tiến quản lý, cải tiến kỹ thuật và không ngừng nâng cao trình độ chính trị và văn hóa cho cán bộ và xã viên”¹².

Chủ tịch Hồ Chí Minh đặc biệt lưu ý tới việc trước khi mở rộng quy mô HTX phải chuẩn bị tư tưởng và vật chất, tuyệt đối không nên nóng vội, xây dựng HTX gắn với CNXH phải không ngừng nghiên cứu, tổng kết, bám sát tình hình thực tế để kịp thời điều chỉnh. Quá trình hợp tác hóa ở miền Bắc được Người hết sức quan tâm. Bên cạnh những kết quả đã đạt được, Người chỉ rõ HTX ở miền Bắc còn chậm phát triển, có những nơi HTX hoạt động kém hiệu quả là do những tri thức phổ thông chưa được phổ cập ở thôn quê như tri thức

về HTX, cách thức tổ chức HTX, lợi ích đem lại từ HTX cho người lao động... và do thiếu cán bộ dẫn dắt HTX, có cán bộ HTX không gương mẫu, không dân chủ công khai. Những năm tháng cuối đời, mặc dù sức khỏe rất yếu, Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn dành thời gian cho phong trào hợp tác. Ngày 1-5-1969, Người viết “Lời giới thiệu Điều lệ tóm tắt của hợp tác xã nông nghiệp”. Một lần nữa, Người lại nhấn mạnh vấn đề dân chủ trong HTX: “Điều lệ này của hợp tác xã sản xuất nông nghiệp rất quan trọng. Nó nhằm đảm bảo thật sự quyền làm chủ tập thể của các xã viên”¹³. Người đặc biệt quan tâm đến vấn đề HTX nông nghiệp. Trên thực tế, HTX nông nghiệp đã phát huy vai trò tích cực trong quá trình xây dựng hậu phương miền Bắc để chi viện cho cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước vĩ đại với khẩu hiệu “thóc không thiếu một cân”. Nhưng trước hết, phong trào hợp tác hóa trong nông nghiệp đã góp phần xóa bỏ phương thức sản xuất trong xã hội cũ, đưa người nông dân lần đầu tiên trong lịch sử được trực tiếp tham gia vào quan hệ sản xuất mới, tiến bộ, đời sống được cải thiện và lực lượng sản xuất có điều kiện phát triển. Cùng với thắng lợi của cách mạng Việt Nam trong sự nghiệp giải phóng dân tộc, kinh tế hợp tác trong đó có HTX nông nghiệp đã trở thành một bộ phận không thể thiếu của nền kinh tế đất nước trong thời kỳ quá độ lên CNXH.

2 Trong sự nghiệp đổi mới, phát triển HTX được Đảng chỉ đạo triển khai trên nền tảng quan điểm của Hồ Chí Minh về HTX, có sự bổ sung, phát triển sát thực tiễn, với những quyết sách tạo ra cơ chế đột phá cho kinh tế hộ, là giải pháp hiệu lực về củng cố, phát huy tác dụng của HTX nông nghiệp. Điều lệ Hợp tác xã, Luật Hợp tác xã năm 1996, Luật Hợp tác xã năm 2003, Luật Hợp tác xã năm 2012,... đã tạo khuôn khổ pháp lý cho hoạt động của HTX. *Cương lĩnh xây dựng*

đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (Bổ sung, phát triển năm 2011) của Đảng khẳng định: “kinh tế nhà nước, cùng với kinh tế tập thể ngày càng trở thành nền tảng vững chắc của nền kinh tế quốc dân”¹⁴. Dưới sự lãnh đạo, chỉ đạo của Đảng, sự vào cuộc quyết liệt của chính quyền các cấp, ban, ngành, đoàn thể, sự hưởng ứng của người dân, phong trào HTX trong cả nước có nhiều chuyên biên tích cực. HTX tiếp tục phát triển về số lượng, đa dạng về loại hình và nhiều mô hình, điển hình và HTX kiểu mới được thành lập. Kinh tế hợp tác, HTX đã có nhiều đóng góp quan trọng cho phát triển kinh tế, an sinh xã hội và đóng góp tích cực trong việc giải quyết việc làm, xóa đói giảm nghèo, xây dựng nông thôn mới.

Tuy nhiên, chất lượng hoạt động của HTX hiện nay vẫn còn hạn chế, bất cập. Có thể nhiều nguyên nhân, trong đó trước hết là do nhận thức về HTX chưa đầy đủ của cấp ủy chính quyền, đoàn thể các cấp. Trong công tác chỉ đạo phát triển kinh tế HTX chưa áp dụng đúng quy luật, chưa thực hiện đúng tư tưởng, quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về HTX.

Ngày 27-7-2011, Thủ tướng Chính phủ chính thức ký Quyết định số 1268/QĐ-TTg, lấy ngày 11-4 là Ngày Hợp tác xã Việt Nam. Như vậy, ngày 11-4 hằng năm là ngày giáo dục truyền thống yêu nước, tự cường, chủ động, sáng tạo của các HTX, động viên phong trào thi đua xây dựng và phát triển kinh tế hợp tác ở Việt Nam.

Trong tình hình mới, xây dựng phát triển HTX cần chú trọng một số nội dung sau:

Thứ nhất, gắn lý luận với thực tiễn trong xây dựng phong trào hợp tác hóa nông nghiệp. Vận dụng lý luận Mác-Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh trên cơ sở thực tiễn để có bước đi, cách làm, biện pháp phù hợp. Trong đó luôn phải đặt lợi ích, nhu cầu của thành viên, người lao động lên hàng đầu, giữ vững bản chất của HTX nhằm tạo việc làm,

tăng thu nhập cho thành viên, người lao động. Luật Hợp tác xã năm 2012 đã có điều chỉnh về tổ chức, hoạt động của HTX với mục đích chuyển đổi từ HTX kiểu cũ sang HTX kiểu mới, không chỉ lấy lợi ích kinh tế làm mục tiêu mà còn phục vụ nhu cầu, lợi ích chung của thành viên, người lao động.

Thứ hai, thực hiện đúng nguyên tắc tổ chức, hoạt động của HTX. Đây là một trong những vấn đề có ý nghĩa tiên quyết đối với sự tồn tại và phát triển của HTX nói chung. Điều 7, chương I, Luật Hợp tác xã năm 2012 quy định HTX phải tổ chức, hoạt động theo nguyên tắc tự nguyện, bình đẳng, dân chủ, cùng có lợi. Những nguyên tắc này đã được Chủ tịch Hồ Chí Minh nói đến trong nhiều tác phẩm. Muốn thực hiện đúng nguyên tắc phải tuyên truyền, phổ biến rộng rãi Luật Hợp tác xã đến tất cả các cấp, ngành, đến thành viên, người lao động trong HTX. Chú trọng đào tạo, bồi dưỡng nguồn nhân lực hoạt động trong các lĩnh vực nghiên cứu chính sách, quản lý, những người hoạt động trực tiếp trong khu vực kinh tế tập thể.

Thứ ba, đa dạng hóa các loại hình HTX nông nghiệp, tăng cường quản lý nhà nước đối với hoạt động của HTX nông nghiệp. Trong bối cảnh nền kinh tế thị trường, HTX phải làm tốt việc cung ứng dịch vụ cho thành viên, nâng cao tính cạnh tranh với các thành phần kinh tế khác đồng thời đẩy mạnh liên kết với kinh tế hộ gia đình, thực hiện liên kết 4 nhà: nhà nước-nhà nông-nhà doanh nghiệp-nhà khoa học để HTX có cơ hội phát triển. Tuy nhiên khó khăn chung của các HTX hiện nay nhất là đối với HTX nông nghiệp đó là thiếu vốn và đất sản xuất, điều này khiến cho HTX gặp phải khó khăn lớn trong việc mở rộng sản xuất, ứng dụng khoa học-công nghệ tiên tiến, nâng cao chất lượng sản phẩm và mở rộng thị trường. Trong những năm gần đây, Nhà nước có những chính sách ưu đãi về vốn, đất đai cho HTX nhưng rất

ít HTX có thể tiếp cận và được hưởng ưu đãi từ những chính sách này. Nhà nước cần giúp đỡ HTX về mọi mặt, mặc dù HTX phải tự chủ, tự chịu trách nhiệm về hoạt động của mình trước pháp luật.

Với quyết tâm giữ vững mục tiêu độc lập dân tộc và CNXH dưới sự lãnh đạo của Đảng, quan điểm của Hồ Chí Minh về xây dựng HTX nông nghiệp cần được tiếp tục nghiên cứu, vận dụng trong thực tiễn sự nghiệp CNH, HĐH. Mục tiêu trở thành nước công nghiệp hiện đại bao gồm cả nền nông nghiệp hiện đại và do đó trong mối quan hệ biện chứng với mục tiêu độc lập dân tộc và CNXH, HTX nông nghiệp luôn giữ một vị trí nhất định và không thể thiếu trên con đường đi lên CNXH ở nước ta.

Ngày nay, hiểu đúng, vận dụng sáng tạo quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về HTX là rất cần thiết, trong đó cần tiếp tục làm rõ thêm những nội dung cơ bản trong quan điểm của Người về HTX trong bối cảnh hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng. Đó chính là quán triệt quan điểm của Hồ Chí Minh về HTX, là biểu hiện sinh động của việc học tập và làm theo tấm gương đạo đức của Chủ tịch Hồ Chí Minh trên các lĩnh vực.

1, 2, 3, 4. Hồ Chí Minh Toàn tập, Nxb CTQG, H, 2011, T. 2, tr. 343, 343, 343, 347

5, 11, 12. *Sđđ*, T. 14, tr. 181, 294, 295

6, 7, 8. *Sđđ*, T. 4, tr. 134, 246, 246

9. *Sđđ*, T. 10, tr. 181

10. *Sđđ*, T. 9, tr. 465

13. *Sđđ*, T. 15, tr. 566

14. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI, Nxb CTQG, H, 2011, tr. 73-74.